ФІЛОСОФІЯ ПРАВА

УДК 340.12

О.М. Балинська

ЗАГАЛЬНА ХАРАКТЕРИСТИКА ПРАВОВОГО ЗНАКУ

У статті зроблено загальну характеристику правового знаку як мовної одиниці, зокрема описано його функціональне призначення як соціальної та семіотико-філософської категорії.

Ключові слова: *правовий знак, семіозис права, багатозначність, неточність, незрозумілість.*

Постановка проблеми. Беручи за основу теорію семіотичного знаку взагалі, спробуємо охарактеризувати *поняття правового знаку*, означивши його певним емпіричним матеріальним носієм інформації, який суб'єкти правовідносин сприймають на чуттєвому рівні у процесі правової комунікації як відтворення, уособлення якогось об'єкта (предмета, дії, події, явища і т. д.) і його ознак та властивостей, що проявляються у взаємодії та співвідношенні з іншими такими ж об'єктами.

Оскільки у семіотиці всі знаки поділяють на мовні та позамовні, одразу зазначимо, що і правові знаки можна ділити на такі ж категорії.

До позамовних правових знаків належать: а) *знаки-копії* (або іконічні знаки, їх значення повністю визначається предметом, який вони копіюють) – наприклад, фото-роботи, відбитки пальців, копії документів тощо; б) *знаки-ознаки* (по-іншому їх називають знаки-прикмети або знаки-індекси, їх значення визначається контекстом перебування предмета, його властивостями та відношеннями з іншими предметами) – наприклад, сліди на місці події чи злочину; в) *знаки-символи* (безпосередньо не пов'язані з предметами і їхніми властивостями, які відображаються, здебільшого вони мають статус умовного, узагальненого, абстрактного позначення) – наприклад, синьо-жовтий прапор і герб-тризуб як знаки держави Україна, образ богині Феміди з шальками терезів і мечем у руках як знак правосуддя, синій однострій установленого зразка як знак працівника органів внутрішніх справ України і т. д.

З указаних знаків саме знаки-символи є найбільш інформаційно місткими, адже вони здатні передавати загальне поняття, ідею, кон-

цепцію, несуть додаткове смислове навантаження, що відображає відношення подібності та аналогії. Знаками-символами можуть бути як предмети (колючий дріт – знак зони обмеження), так і особи (міліціонер – знак захисту правопорядку і безпеки на території).

Натомість *мовні правові знаки* можуть бути тільки двох видів: а) *знаки-індекси* та б) *знаки-символи*. Причому обидва ці типи у мовному контексті відтворені за допомогою звуків (фонем) і відповідних їм друкарських, графічних знаків (літер). Із таких мовних знаків утворюються слова (правові терміни). Однак і самі терміни є своєрідними знаками у межах усієї правової матерії. Правові знаки відтворені у нормах права, правових звичаях, правосвідомості саме за допомогою мовних засобів.

Стан дослідження. Попри те, що теорія знакової природи мови походить від учення стоїків (IV ст. до н. е.), набула розвитку в концепції Аристотеля, граматиці Пор-Рояля, положеннях В. Гумбольдта, Е. Кассірера, Ч. Пірса, Р. Карнапа, Ч. Морріса, Ч. Огдена, А. Річардса, А. Гардинера, К. Бюлера, Ф. де Соссюра та інших, однак і досі залишається багато дискусійних питань, до яких належать і питання про структуру мовного знака, знакові одиниці мови, соціальне призначення мовних знаків, зокрема правових, тощо.

Зважаючи на це, **мета нашої статті** – дати загальну характеристику правового знаку як мовної одиниці, зокрема описати його функціональне призначення як соціальної та семіотико-філософської категорії.

Виклад основних положень. Саме на прикладі правових знаків найвиразніше видно *соціальні функції* мовних знаків узагалі. До таких функцій можна віднести: *номінативну* (правові знаки позначають явища, факти, дії, події правової реальності, виражають дух, думки, емоції, почуття, бажання, потреби людей через посередництво правотворців); *інформаційну* (за допомогою знаків передаються відомості про вимоги і повноваженя, які встановлює право); *пізнавальну* (за допомогою правових знаків можна пізнати державу, культуру, епоху, цивілізацію); *комунікативну* (правові знаки забезпечують і полегшують міжсуб'єктне спілкування, звичайно, з ремаркою на умову, якщо йдеться про одну правову систему); *культурологічну* (відтворення національної та загальнолюдської культури та передача правових традицій, звичаїв, навиків, умінь щодо вирішення правових конфліктів); *управлінську* (правові знаки використовують для впорядкування правової реальності й управління соціальними суб'єктами задля пристосу-

вання їх до цієї реальності); *дидактичну* (її можна трактувати як різновид управлінської функції: засвоєння правових знаків – цілеспрямоване сприйняття (перейняття) соціальним суб'єктом моделей поведінки, які пропонує йому право для можливої подальшої активної участі у різних проявах правових відносин); *превентивну* (правові знаки здійснюють запобіжний вплив, застерігаючи від певних дій чи бездіяльності через демонстрацію винагороди правомірності та покарання протиправності); *заощадження* (завдяки правовим знакам не доводиться щоразу роз'яснювати загальноприйняті поняття, вони економлять час і засоби для відтворення правової дійсності); *збереження* (правовий знак містить найціннішу – бо найчастіше вживану – правову інформацію як певне цілісне утворення і не дає їй можливості розпастися та щезнути, передаючи у спадок наступним поколінням уявлення про епоху творення цього знаку).

Процес, у якому щось функціонує як знак, називається знаковим процесом або *семіозисом*. Структуру цього процесу описують порізному. Найпоширеніший підхід до такої структуризації охоплює поділ семіозису на три чинники: те, що є знаком (знаковий засіб); те, на що вказує цей знак (десигнат); вплив, у силу якого відповідна річ стає для інтерпретатора знаком (інтерпретанта); хоча можливий і четвертий чинник – інтерпретатор [1, с. 47]. Якщо спростити цю формулу для розуміння, можна розглядати семіозис як процес, що складається із: знакового засобу (знаконосія), його значення, його інтерпретатора (того, хто сприймає знак) та інтерпретанти (дії, поведінки, реакції того, хто сприймає знак).

У цьому контексті *семіозисом права* (процесом, у якому правова реальність функціонує як система знаків) доречно вважати чотирикопонентну єдність, що охоплює: правові норми, правову реальність, суб'єктів права, правову поведінку. Правові норми (знаки) вказують на щось (зі середовища правової реальності) для когось (соціального суб'єкта), який, інтерпретуючи отриману інформацію, певним чином діє (проявляючи це у певній формі правової поведінки). Таким чином у семіозисі права хтось (особа) пізнає щось (правову реальність) через посередництво чогось (правових норм і вимог) і певним чином реагує (правова поведінка). Тобто семіозис права – це опосередковане пізнання, врахування, осягнення правової реальності, де процесуальними складовими є знакові засоби (знаконосії – вербально змодельовані норми і вимоги цієї реальності), дійові особи (інтерпретатори – суб'єкти правовідносин), узагальнення (інтерпретанта – тип правової поведінки,

продукований у результаті врахування знаків або нехтування ними) і те, що узагальнюють, враховують або нехтують (десигнат, зміст, суть – конкретна правова площина, відтворена у знаках).

Причому кожний правовий знак має своє значення. Розрізняють два основні типи значення знаку – предметне і смислове [див.: 2]. Предметне значення (денотат) знаку – це сам об'єкт, що позначається цим знаком (предмет, явище, процес тощо). Смислове значення (конотат) знаку – це його зміст, що сприймається в процесі його розуміння; іншими словами, сукупність сутнісних ознак, властивостей, характеристик об'єкта, який позначається цим знаком. Наприклад, предметним значенням слова «міліціонер» виступатиме певний клас людей, які служать в органах внутрішніх справ, носять темно-синій однострій установленого зразка, мають певне спеціальне звання, що підтверджує особисте посвідчення і номерний жетон. А смисловим значенням у різних знакових ситуаціях можуть бути ті чи інші характеристики цієї людини: це може бути міністр (головний міліціонер країни), дільничний інспектор конкретного села, офіцер-викладач відомчого навчального закладу, патрульний міліціонер конкретного району міста і т. д. Те саме можна говорити про різні слова («кодекс» як збірне поняття, що позначає законодавчий акт з умістом систематизованих норм певної галузі або декількох галузей права, і конкретне смислово наповнене поняття «Кримінальний кодекс», «Цивільний кодекс» тощо).

Можливе й таке, коли смислове значення правового знаку набуває ознак предметного. Наприклад, слово «злочин» є узагальненим поняттям на позначення передбаченого кримінальним законом суспільно небезпечного винного караного діяння (дії чи бездіяльності), вчиненого суб'єктом злочину – предметне значення; і конкретний прояв злочинного діяння – вбивство, грабіж, державна зрада і т. д. як смислове значення слова «злочин». Але і самі ці слова-знаки («вбивство», «грабіж», «державна зрада») мають предметне значення для конкретного прояву цих типів злочинів, тобто злочинів уже зі смисловим значенням (наприклад, вбивство вогнепальною зброєю, ножем чи тупим предметом; навмисне вбивство чи з необережності; вбивство чоловіка, жінки чи дитини; вчинене однією особою чи організованою групою осіб тощо). І навіть ці смислові значення правових знаків стають предметними, коли вказуються конкретні імена злочинців та потерпілих, а отже, набувають значення зі смисловим навантаженням.

На перший погляд видається, що визначити предметне і смислове значення різноманітних мовних знаків не так вже складно. Однак

насправді може виникнути дуже багато непорозумінь і навіть конфліктів через те, що люди не чітко визначилися зі структурою значення мовних (висловлених, почутих або прочитаних) висловів-знаків. Це зумовлено тим, що у процесі правової комунікації соціальні суб'єкти застосовують мовні вислови (знаки), які є: 1) багатозначними; 2) неточними; 3) незрозумілими [3].

Багатозначність передбачає наявність у знака декількох значень, що можуть бути абсолютно різними. Здебільшого мовні знаки є багатозначними (залежно від контексту), що яскраво проявляється, наприклад, у трактуванні якоїсь події чи слів у засобах масової інформації (дуже часто доводиться чути: «Журналісти все не так зрозуміли... Я зовсім не те мав на увазі, коли говорив... Вони все перекрутили!»). Мабуть, це є однією з причин, коли процес розгляду будь-якої кримінальної справи не супроводжується коментарем: правові знаки правоохоронців журналісти можуть абсолютно не так потрактувати.

Багатозначним трактуванням правових знаків факту злочину можна вважати наявність різних версій щодо причин, суб'єктів, обставин і т. д. Іноді злочинці навмисне використовують загальновживані знаки, які викликають здебільшого сталу реакцію, щоби ввести слідство в оману.

Натомість правопорушник (злочинець) може також списати свої дії на багатозначність розуміння певної правової ситуації. Це проявляється в тому, що, з одного боку, те чи інше правопорушення формується під впливом багатьох чинників, а з іншого – кожен чинник взаємодіє з комплексом інших і може формувати не один, а декілька наслідків, які можуть включати різні види протиправної поведінки. Науковці у сфері кримінології та соціології права акцентують на імовірнісному характері багатозначності зв'язку між явищами та процесами правової дійсності [див., наприклад, 4; 5]. Особливість такої багатозначності полягає в тому, що зі зміною тієї чи іншої умови вчинення протиправних дій (бездіяльності), навіть якщо причина одна і та ж, може змінюватися і результативна ознака. На такій кореляційній взаємозалежності результату від спонукальних чинників наголошують і правові статисти [6].

Ще однією сферою прояву багатозначності розуміння правових знаків можна вважати ситуацію, в якій задіюється механізм перекладу іноземних понять. У таких ситуаціях від перекладача іноді залежить остаточний результат вирішення справи. Тому від нього вимагається не тільки вільне володіння мовами, з якої та якою робиться переклад, а

й здатність здійснювати компаративне зіставлення специфіки правових систем держав, що стали учасниками певної правової ситуації. Тобто перекладач повинен уміти не просто дослівно перекладати, а робити це з огляду на особливості культури, правові звичаї і т. д. обох (або й більше) держав, громадяни яких задіяні у право-випадку.

За таких обставин цілком можливо, що у правничій термінології однієї мови немає ідентичного за змістом «іноземного» терміна або іншого терміна, який передає значення «іншомовного». В таких випадках спеціалісти рекомендують «використовувати такі три способи подолання ситуації неперекладних правничих термінів: 1) запозичення, 2) роз'яснення, 3) термінотворення» [7]. Таким чином збагачується лексичний запас правників новими терміно-поняттями, а правова культура суспільства – знанням, а отже, й розумінням іншої знаковості.

На питання, чи виправдана така багатозначність у сфері термінології, однозначної відповіді не дають не тільки самі споживачі цієї термінології (в нашому випадку правники), а й фахівці загального мовознавства. Так, позиція лінгвістів щодо проблеми багатозначності у сучасному термінознавстві розділилася на три основні напрями:

– одні вважають полісемію термінів негативним явищем, а тому наполягають, що багатозначні слова треба усувати з термінології;

– інші допускають полісемію і виправдовують її застосування в термінології, тому що, на їхню думку, термін – це насамперед слово, а йому природно притаманна багатозначність;

– а ще інші визнають багатозначні слова в термінології, наголошуючи при цьому, що однозначність терміна – це лише тенденція та ідеал, досягти якого практично майже неможливо [8, с. 126–127].

Тут ми згідні радше із другою групою науковців, адже багатозначність – це характерна ознака будь-якої природної мови, і як така вона не є недоліком, але неуважне ставлення до цього явища може призвести до логічної помилки у сприйнятті. Тому дуже важливо у розумінні певного мовного знаку враховувати контекст специфічності окремої сфери його застосування і прикладний зміст значення.

Другою (після багатозначності) причиною непорозумінь чи конфліктів під час правової комунікації соціальних суб'єктів, як ми зазначали вище, є неточність мовних знаків. Неточним мовний вислів вважається тоді, коли його предметне значення не можна чітко визначити; такий вислів вказує на нечітко визначений клас предметів чи явищ. Такі вислови, на жаль, часто використовують:

– у законотворчості (це, насамперед, оцінювальні поняття і визначення, що виражають лише соціальне значення певних явищ (наприклад, такі, як «тяжкі наслідки», «малозначущі діяння» та ін.) або мають спеціально-юридичний характер (наприклад, «джерело підвищеної небезпеки», «юридична особа» тощо), які нелегко зрозуміти юридично непідготовленій людині без спеціального тлумачення);

– у правореалізаційних актах (коли, наприклад, зі слів свідків записують словесний портрет злочинця із використанням висловів типу «молодий чоловік», «високий», «симпатичний» і т. п.).

На численних неточностях у чинному законодавстві неодноразово наголошували як науковці, так і правники-практики. Наприклад, Голова Вищого адміністративного суду України О.М. Пасенюк у вересні 2011 р. перед світовою громадськістю адміністративістів заявив, що «через такі неточності в Україні нині вкрай важко здійснювати правосуддя та відновлювати порушені права приватних осіб таким чином, як це відбувається в європейських країнах» [9].

Третьою «вадою» правових знаків, оформлених у нормах права, є незрозумілість (часто використовують відповідник – неясність), що передбачає неможливість установлення чіткого значення мовного вислову. Така недосконалість змісту правової норми трапляється, коли в ній зустрічаються вирази «і так далі», «та інші», «тощо».

За наявності багатозначних, неточних чи незрозумілих висловів-знаків можуть виникати аналогічні (багатозначні, неточні) варіанти їх сприйняття. Логісти згрупували такі помилки сприйняття у три основні види, назвавши їх: *еквівокація* (використання назви предмета чи явища в однаковому значенні без урахування контексту обставин), *логомахія* (використання назви предмета чи явища у різних значеннях учасниками одного процесу комунікації) і *амфіболія* (використання висловлювань, які можна по-різному тлумачити, – наприклад, славнозвісне «карати не можна помилувати») [10].

У семіозисі як процесі функціонування знаку виокремлюють його відношення з іншими знаками, його значенням, його інтерпретатором. Кожний із цих напрямів відношень визначає вимір функціонування знаку – синтаксичний, семантичний, прагматичний. Правова реальність, як правило, поєднує ці виміри, при цьому вибудовується тривимірна проекція норми права як певної системи знаків. Адже будь-який правовий знак має бути узгодженим з іншими знаками однієї правової системи; співвідноситися з тим об’єктом, який він означує; адекватно трактуватися соціальним суб’єктом, який, сприй-

маючи зміст, закладений у знаку, співвідносить сприйняте з інформацією, отриманою від інших знаків, і трансформує все це у поведінку в контексті заданої правової площини.

До певної міри правові знаки можна вважати термінами, що точно і однозначно визначають чітко окреслені спеціальні поняття суспільного життя і його співвідношення з іншими поняттями в межах спеціальної сфери – юриспруденції. Процес термінологізації права неминучий та обов'язковий, адже специфіка застосування право-норм вимагає перетворення слів живого мовлення, що побутує у звичайному соціумі, на правові терміни, що «обслуговують» виключно сферу правовідносин, відтворюють чітко окреслені спеціальні аспекти права. Семіотико-правове трактування поняття «термін» можливе через сприйняття його не лише в граматичному і формально-логічному, а й у матеріальному значенні. У даному випадку йдеться про дослівне сприйняття омонімічного перекладу слова «термін» (лат. – terminalus від terminus) як «межа», «закінчення», «обмеження», де правовий термін покликаний не лише відображати й називати специфіку правового поля і правових відносин, а й установлювати чіткі межі дій і вчинків право-споживача з метою регулювання його правової поведінки [11, с. 133–134].

Що стосується термінології загалом, то лінгвісти пропонують «розмежовувати дві граматики – *активну граматику*, граматику мови у значенні мовленнєвої діяльності, висловлювання, продукування, і *граматику пасивну*, тобто граматику слухового сприйняття» [12, с. 520]. При переході на рівень дискурсу правового знаку це розмежування можна пояснити на основі принципу «кодування – декодування». Іншими словами, правові знаки є «активною граматикою», оскільки у правовому комунікуванні вони є «діяльнісними» щодо правосприймача, вони діють, впливають на його правовий світогляд, правову поведінку, визначаючи «нормативи» правомірності й протиправності, а також рівень правової відповідальності за протиправні вчинки і дії. Ця «активна граматика» правового знаку містить елемент «кодування» правових вимог і норм у стислій словесній формі, яку правосприймач має «декодувати», «розшифрувати», тобто зрозуміти і прийняти для управління власною поведінкою у правовому полі. У такому випадку граматика мислення (як внутрішнього мовлення) правосприймача вже не залишається «пасивною», адже він не лише сприйняв («вислухав») вимоги правових знаків, а й перевів їх у площину діяльності, контролю за поведінкою. Тепер вже його право-мислення

стає «активною граматикою» щодо власного тіла як продуцента поведінкових рефлексій, а так звана «поведінкова граматика», яку також можна «читати» (спостерігати), стає пасивною, виконавською. Але у випадку правовідносин, коли поведінка одного соціального суб'єкта є елементом правової комунікації загалом, його поведінкова граматика стає активною щодо іншого суб'єкта правовідносин, впливаючи вже на його правовий світогляд, а далі – і на поведінку. Цей процес безконечний, але обмежений сферою дії системи права, нормами якого керуються соціальні суб'єкти [цит. за: 11, с. 134-135].

Однак яким би досконалим не було формулювання мовного правового знаку, поняття, «декодовані» з нього, набудуть змісту лише у право-мисленні соціального суб'єкта. «Лише завдяки одному з учасників герменевтичної розмови, інтерпретаторові, другий учасник, текст, взагалі набуває голосу. Лише завдяки йому письмові позначення знову перетворюються на зміст» [13, с. 451]. При цьому вплив правового знаку розрахований не на спеціаліста-право-сприймача, а на кожного дієздатного і правоздатного громадянина як носія правової культури й активного учасника правовідносин. Загалом індивідуальне тлумачення правового знаку полягає в тому, що «спочатку просто перелічуються виділені зв'язки, і тільки потім із них формується нова змістова структура, неодмінно відображаючи теоретичні прагнення інтерпретатора» [14, с. 237]. Соціальний суб'єкт виділяє «цікаві» для себе правові знаки, поєднує їх за тематикою, сферою застосування, важливістю тощо у так звану знакову законодавчу мережу, що впливає на його правовий світогляд, звичайно, враховуючи власні правові ціннісні орієнтири, тим самим виступаючи своєрідним інтерпретатором права.

Висновки. Як бачимо, правовий знак не є чимось абстрактно-символічним, навпаки, це чітко означений матеріальний носій інформації, акумульованої і сформульованої у словесному образі, що є зрозумілим для носія певної правової культури, в межах якої побутує цей знак. Можна говорити про триєдину форму його прояву: вербальну (з іконографічним відтворенням змісту), мисленнєву (аналогічну до попередньої, через втілення у тому ж словесному варіанті, але усному) і поведінкову (як послідовну діяльнісну чи бездієву інтрепретацію двох попередніх форм). Правовий знак як категорія має своє змістове наповнення, наділений соціальними функціями, як будь-яке інше поняття може бути багатозначним, неточним і незрозумілим для інтерпретатора (право-сприймача), але однозначно впливовим і здатним

забезпечити своєрідну психологічну тяглість історії народу та відобразити колорит національної правової системи.

1. Моррис Ч. Основания теории знаков / Ч. Моррис // Семиотика: Антология / сост. Ю.С. Степанов. – Изд. 2-е, испр. и доп. – М.: Академ. проект; Екатеринбург: Деловая книга, 2001. – 702 с. – С. 45–97.

2. Ветров А.А. Семиотика и ее основные проблемы / А.А. Ветров. – М.: Изд-во полит. лит-ры, 1968. – 283 с.

3. Никифоров А.Л. Неточность, неясность, многозначность / А.Л. Никифоров // Логика. Как это может бать. [Электронный ресурс]. – Режим доступа: http://www.escarton-oulx.com/?p=31

4. Кримінологія: навч. посібник / Ю.Ф. Іванов, О.М. Джужа. – К.: Вид-во ПАЛИВОДА А.В., 2006. – 264 с.

5. Жоль К.К. Соціологія: навч. посібник / К.К. Жоль. – К.: Либідь, 2005. – 440 с.

6. Захожай В.Б. Правова статистика: навч. посібник / В.Б. Захожай, В.С. Федорченко. – К.: МАУП, 2003. – 368 с.

7. Бігун В. Мовно-правничі аспекти зовнішньоекономічних договорів (контрактів) / В. Бігун // Юридичний журнал. – Ч. 1: [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://www.justinian.com.ua/article.php?id=1021

8. Волкова Т.Я. Лінгвістичні аспекти термінологічної багатозначності / Т.Я. Волкова // Вісник Житомирського держ. ун-ту ім. І. Франка. – 2004. – № 17. – С. 125–128.

9. Джерело важливої інформації. [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://jeynews.com.ua/news/d0/61026

10. Хоменко І. Семіотичний характер логіки // Логіка: [підручник для виших навчальних закладів] / Ірина Хоменко. – К.: Абрис, 2004. – С. 24–38.

11. Балинська О.М. Правова комунікація: вербально-біхевіористський підхід: монографія / О.М. Балинська. – Львів: ПАІС, 2008. – 212 с.

12. Барт Р. Разделение языков // Избранные работы: Семиотика. Поэтика / Р. Барт. – М.: Прогресс; Универс, 1994. – 616 с.

13. Гадамер Х.-Г. Истина и метод: Основы философской герменевтики / Х.-Г. Гадамер. – М.: Прогресс, 1988. – 704 с.

14. Рикёр П. Конфликт интерпретаций: Очерки о герменевтике / П. Рикёр. – М.: Медиум, 1995. – 46 с.

Балинская О.М. Общая характеристика правового знака.

В статье дана общая характеристика правового знака как языковой единицы, в частности раскрыто его функциональное назначение как социальной и семиотико-философской категории.

Ключевые слова: *правовой знак, семиозис права, многозначность, неточность, неясность.*

Balynska O.M. The general characteristic of the legal sign.

In the article the general description of the legal sign as a language unit, including the description of its functionality as a social and semiotic-philosophical category is made.

Key words: *legal sign, semiotic process of law, polysemy, inexactitude, incomprehensibility.*

Стаття надійшла 29 листопада 2011 р.

УДК 340.12:321.7

В.М. Венгер

СУТНІСТЬ І СУПЕРЕЧНОСТІ ПРЕДСТАВНИЦЬКОЇ ДЕМОКРАТІЇ: ФІЛОСОФСЬКО-ПРАВОВИЙ АНАЛІЗ

Подано філософсько-правовий аналіз поняття «представницька демократія», його сутності та характерних рис. Через дослідження еволюції теорії народного представництва виокремлено теоретико-правові суперечності сучасного сприйняття, розуміння та практичного застосування концепції народовладдя.

Ключові слова: *представницька демократія, народний суверенітет, народовладдя, представницький мандат, парламент.*

Постановка проблеми. Сьогодні теорія представницької демократії є одним із найефективніших механізмів реалізації ідеї народовладдя, що за умови дотримання принципу верховенства права, вільного розвитку громадянського суспільства, поділу влади є гарантією ефективного функціонування держави та стабільності політичної системи. Народне представництво розвинулось від первинних форм безпосереднього врядування та імперативного мандата до конституювання народного суверенітету й формування публічних представницьких установ на основі вільного представницького мандата, до легалізованого опосередкування народного представництва через політичні партії (рухи). Детального філософсько-правового аналізу потребує саме останній аспект. Адже введення до системи відносин «народ-представник» додаткових суб’єктів, які через законодавчі обмеження